

àmbits

de psicopedagogia

CENTRE EDUCATIU I EAP: UNA RELACIÓ INSTITUCIONAL, DINÀMICA I QUALITATIVA

Jesús Rul

La funció de l' escola des de sempre ha estat la promoció de l'aprenentatge a través de l'ensenyament intencional. Aquesta funció social ha incidit en la socialització de nens i joves de formes diverses, però, preferentment, a través de la relació educativa. L'educació escolar, des de l'Educació Infantil fins a la Universitat, s'ha convertit al llarg del segle XX en un potent instrument que, juntament amb altres factors, com ara la democràcia, el mercat, la recerca, la tecnologia, etc. ha contribuït a la conformació de les societats complexes. Els ciutadans de les canviants societats actuals van integrant, no sense insuficiències i crisis, el bagatge de l'aprenentatge familiar, l'aprenentatge ambiental –en el grup d'amics, ciutadà, laboral, etc.- amb l'aprenentatge intencional que proporcionen els sistemes educatius. Certament es pot afirmar que les complexes societats actuals són impensables sense la contribució de l'aprenentatge escolar.

Els sistemes educatius al llarg del segle XX han anat dotant-se d'altres institucions d'educació, com ara programes i serveis educatius, amb la intencionalitat de dimensionar i qualificar la relació educativa entre l'ensenyament i l'aprenentatge que gestiona l'escola. En efecte, és en l'escola i, concretament, en cada un dels centres educatius on té lloc el fenomen de l'educació intencional. És en aquest ambient on els nens i els joves interactuen entre ells i amb els docents i es van construint els significats educatius. L'adequació, riquesa i qualitat de la relació educativa d'ensenyament-aprenentatge depèn de si el centre educatiu és capaç d'envoltar i d'implicar el subjecte que aprèn en un ambient saturat de motivacions, interessos, expectatives i d'informacions estructurades adequadament perquè generin aprenentatges en la seqüència propedèutica de l'ensenyament. Al nostre país la creació i la consolidació d'aquestes institucions educatives no escolars s'inicia i desenvolupa a partir de la dècada dels anys vuitanta. Per tant, són institucions joves especialitzades en àrees diverses com la formació permanent, la intervenció multidisciplinària i interdisciplinària en els àmbits de la psicopedagogia, sanitat i sociologia, les noves tecnologies, els recursos educatius, els idiomes, etc.

Les relacions entre els centres educatius i aquestes noves institucions d'assessorament, formació, suport, orientació i recerca han estat desiguals, però han anat consolidant-se. Els propers anys caldrà avaluar els continguts i la qualitat d'aquestes relacions, per tal d'identificar les més rellevants i útils per a l'educació escolar.

A continuació, considerarem breument alguns aspectes que afecten les relacions entre el centre educatiu i el servei d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP). Singularment, considerem que es tracta d'una relació institucional, dinàmica i qualitativa.

La relació és institucional perquè es dona entre dues institucions educatives. L'EAP és una institució pública que depèn del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Els centres educatius poden ser institucions de Titularitat pública o privada en règim de concert educatiu o no. Les relacions institucionals entre l'EAP i els centres educatius depenen de la naturalesa de les institucions escolars. En aquest sentit es donen tres situacions:

a, la relació entre l'EAP i els centres públics; **b**, la relació entre l'EAP i els centres privats concertats que gestionen recursos públics i; **c**, la relació entre l'EAP i els centres privats.

Fins ara la relació de l'EAP i els centres públics ha estat fluïda i sistemàtica, especialment, a través del professional de l'EAP que regularment intervé en el centre educatiu. Pel que fa als centres concertats –la gran majoria dels centres privats- la relació ha estat ocasional, circumscrita a la intervenció prescriptiva o en determinats casos puntuals.

La relació entre l'EAP i els centres públics, atesa la seva freqüència i la singularitat dels seus agents ha anat generant una cultura relacional saturada de formes de percebre i de sentir l'altre, d'actituds, d'històries que es contenen, de formes de processar la informació, de rituals, expectatives, etc.

L'estudi en profunditat d'aquestes relacions, en les interaccions entre els aspectes personals, emocionals i tècnics aportaria llum sobre el seu abast i significació.

La dinamicitat i la qualitat de les relacions entre els centres educatius i els EAP centrarà la reflexió d'aquest article, especialment en els aspectes més tècnics i organitzatius. Cal no oblidar, però, que tota relació, incloses les institucionals, a més a més dels factors tècnico-funcionals, es fonamenta en aspectes personals i emocionals que han de atendre's adequadament.

A continuació analitzarem breument les dues institucions, escola i EAP, tot apuntant elements que afavoreixin les relacions, especialment des del punt de vista de la qualitat.

1. APROXIMACIÓ A L'ESCOLA COM ORGANITZACIÓ PER A LA GESTIÓ DE L'EDUCACIÓ

Centraré, ara, la reflexió sobre l'escola entesa com organització –en una visió interna i externa- per tal de caracteritzar-la tot identificant alguns factors rellevants que puguin suggerir elements de relació amb la tasca de l'EAP.

La percepció organitzativa de l'escola ofereix imatges analítiques i pragmàtiques. Des d'aquest punt de vista es aconsellable valorar la funcionalitat dels sistemes educatius, i de l'escola en particular, no únicament pel que expressa el seu discurs (finalitats, objectius, normes i retòrica institucional) si no per l'adequació de la seva organització i l'eficàcia en la gestió del seu projecte. La funcionalitat d'un sistema educatiu depèn de la peculiar estructuració d'un conjunt de factors que el configuren.

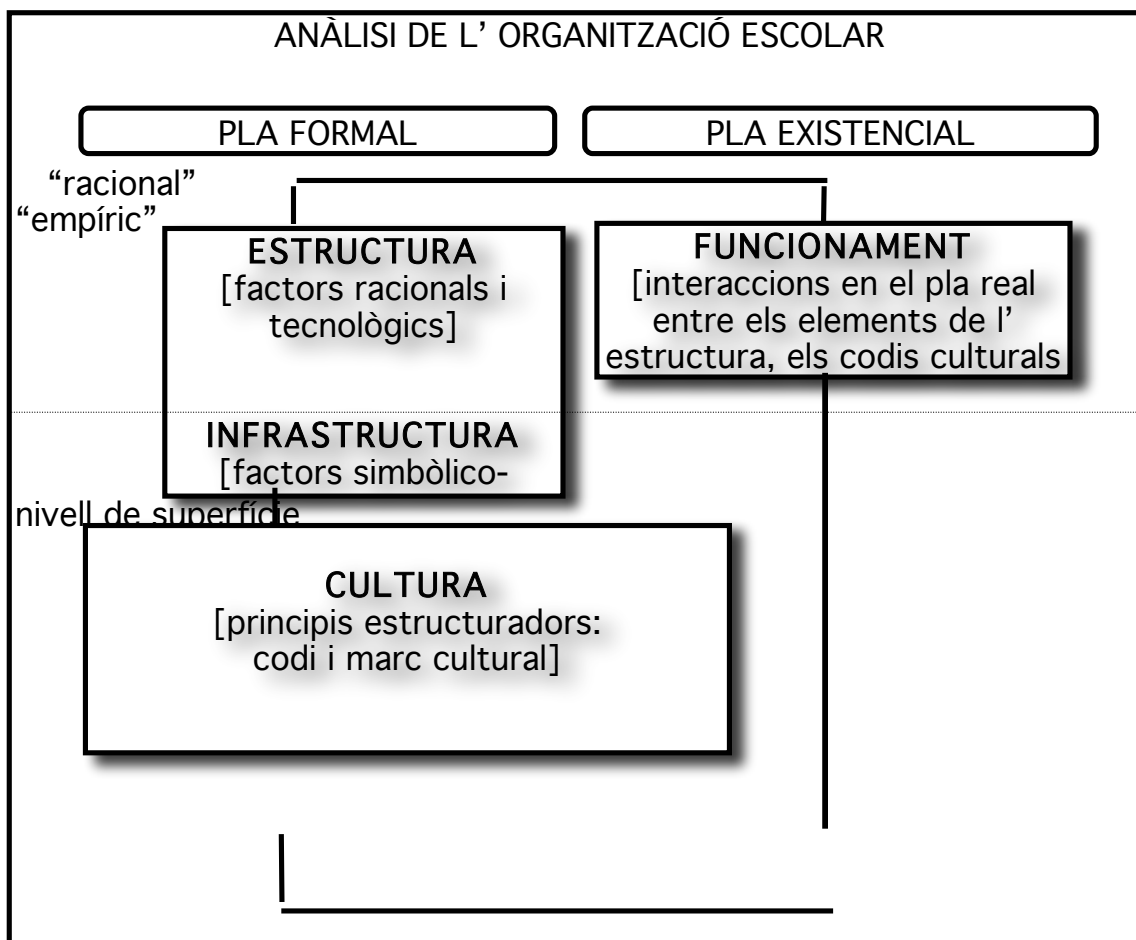
L'anàlisi organitzativa de l'escola a partir de les aportacions dels estudis sociològics i psicopedagògics permeten distingir dos plans interactius: el formal (racional i simbòlic) i el funcional (existencial), les relacions entre els quals estan més o menys articulades segons la perspectiva d'estudi que s'adopti. El primer pla està format per les relacions entre els factors de l'"estructura", la "infraestructura" i la "cultura"; el segon, pels escenaris empíricament observables del "funcionament" amb totes les interaccions comunicatives mitjançades pels codis de poder, control, etc. Aquests dos plans indiquen, per un costat, les tensions entre "organització" i "interacció" i, per un altre, les pautes observables (fenòmens observables) i les ocultes d'estructuració (relacions profundes entre persones, esdeveniments i fets). La imatge derivada d'aquests factors en relació expressa un model organitzatiu d'ajustament articulat en què els factors culturals i els que anomenem infraestructurals conformen realitats articulades de forma rígida.

Tot seguit desenvoluparem aquestes idees amb l'estudi descriptiu dels factors constitutius de l'escola com a organització tot distingint entre factors estructurals, infraestructurals, culturals i funcionals.

ÀMBITS DE PSICOPEDAGOGIA. Revista Catalana de Psicopedagogia i Educació

Edita: Associació Catalana de Professionals dels EAP
ISSN 1885-6365

- a) **FACTORS ESTRUCTURALS.** Conjunt de fites del projecte - tant de sistema com d' institució educativa- , és a dir, finalitats, plans i programes, i de mitjans materials, com ara, òrgans, funcions, normes, sistemes, procediments, etc.. Com es pot veure, són factors de tipus tecnològicoracional. Organitzativament constitueixen una *força que instaura i ordena*.
- b) **FACTORS INFRAESTRUCTURALS.** La tradició administrativa que emmarca els factors estructurals formada pel model de Dret - administratiu o ordinari -, reclutament del personal -funcionaris o contractats-, model territorial -central, regional o local-, etc. Són factors de tipus ideològicoracional, constituint una *força que contextualiza i configura*.
- c) **FACTORS CULTURALS.** Conjunt de pautes, valors, creences i sistemes de percebre, codificar i pensar que tenen a veure amb les formes de sentir la pertinença, les modalitats d'assumpció de les responsabilitats, els nivells d'expectatives, els nivells d'assumpció dels riscos, les formes d'entendre el treball individual i en equip, etc.. Són factors de tipus simbòlic constituint una *força que motiva, condiona i mediatitza*. La recerca ha evidenciat que en tot sistema educatiu es donen trets culturals comuns de sistema (nivell macro) i diferencials entre centres educatius (nivell meso) i entre aules (nivell micro).
- d) **FACTORS FUNCIONALS.** Són els escenaris existencials on es desenvolupen els factors estructurals, és a dir, les conductes administratives, rols, desenvolupaments concrets, relacions, comunicació, processos, productes, però configurats i emmarcats pels factors infraestructurals i, al mateix temps, motivats, condicionats i mediatitzats pels factors culturals. Són factors de tipus empíric-descriptius essent una *força que actua i materialitza*".

"La comprensió de l'escola com realitat organitzada és subsidiària dels nexes i de les tensions entre els fenòmens superficials de la conducta empíricament observable i les relacions més profundes entre persones, esdeveniments i coses en una comprensió sistèmica, és a dir, oberta entre organització i entorn. Aquestes realitats més profundes no directament observables operen com una mena de paraigua protector legitimador de mites i símbols que constitueixen la cultura organitzativa. Aquesta aporta el contingut simbòlic de l'escola i constitueix la gamassa o principi ordenador que informa i cohesiona la complexa realitat de l'organització escolar" (Rul, 1993) ¹, però "la cultura d'un grup no neix sobtadament, ni a través de tècniques més o menys ràpides d'aprenentatge, sinó que és el fruit del temps transcorregut per tal d'atribuir sentit a la realitat individual, de grup i social. És necessari viure la història i interpretar-la d'una manera concreta perquè participi inconscientment en el sentir, el percebre i l'actuar. És el fruit d'experiències positives i negatives en la solució de problemes que ens envolten" (Pascual, 1988) ²

La cultura al si dels grups humans se estructura a partir de dos factors:

- a) La informació que s'expressa: veus, gestos, actituds, accions, esdeveniments, valors, normes, pautes, símbols, etc. i,
- b) L'aprenentatge social que produeix aqueixa informació mediatitzada per codis de poder i de control.

En conseqüència, sempre que hi hagi un grup humà, petit o gran, que aprengui de la informació que comparteixin els seus membres, es tenen els factors bàsics per a la generació d'una identitat cultural que serveix per adequar-se als problemes d'adaptació externa i d'integració interna, com una forma adequada de percebre, pensar i sentir en relació a les qüestions que els afectin.

Però els factors culturals, tot i ser importants, cal entendre'ls en relació amb els infraestructurals i els estructurals. Finalment en l'acció institucional és on s'expressen les potencialitats organitzatives i es perceben les seves limitacions.

Des d'un punt de vista extern, l'escola des de sempre s'ha orientat pels valors socio-econòmics i culturals dominants i la cosmovisió de cada moment històric. Els sistemes educatius van tenir un període ric de creixement després de la segona guerra mundial, que va abastar les dècades dels cinquanta i seixanta. Des dels anys setanta del segle XX vivim en un llarg període de crisi dels models escolars caracteritzats per l'asimetria entre les finalitats educatives, que van en augment al ritme dels canvis socials, i els recursos que es posen en joc. De com evolucioni la qüestió, que podem expressar en el binomi Neoliberalisme-Estat, dependrà en gran mesura l'orientació futura de l'educació formal. El cert és que els sistemes educatius actuals, que integren tota la població en el tram d'educació obligatòria, garanteixen el manteniment social amb la formació dels quadres mitjà i superior de la piràmide social, però és un sistema incapaç d'integrar i de donar respostes educatives adequades a més del 40% de la població escolar en el tram obligatori. La diversitat de motivacions i d'expectatives d'aquestes cohorts d'

¹ RUL, J. (1993): "¿Por qué es necesaria la autonomía del centro educativo?". Aula de Innovación Educativa. Barcelona. Num. 14. Mayo 1993. p. 84 i ss.

² PACUAL, R. (1988) (Coord.): "La gestión educativa ante la innovación y el cambio. La función directiva en el contexto socioeducativo actual". Ponencia II Congreso Mundial Vasco. Narcea. Madrid. p. 37 i ss.

alumnes exigeix un replantejament estratègic, per adequar el sistema educatiu a formes diverses d'èxit socialment reconegudes, i noves inversions en educació en simetria amb els objectius

2. APROXIMACIÓ A L' EAP COM A ÒRGAN D' ASSESSORAMENT I DE SUPORT

Els equips d' assessorament i orientació psicopedagògica (EAP), com s' ha indicat són institucions joves caracteritzades pels següents trets, a partir de la regulació establerta en el Decret 155/1994, de 28 de juny:

a. Són serveis educatius. En efecte, són institucions de caràcter educatiu la raó de ser de les quals és incidir, a través de l' assessorament, la col·laboració i el suport, en l' educació que proporcionen els centres educatius.

b. La seva composició es multidisciplinària. Actualment, les disciplines implicades són la psicologia i la pedagogia i, eventualment, els treballadors socials. Que un sistema educatiu disposi d' òrgans d' assessorament per a l' educació escolar és important, però cal dimensionar adequadament les disciplines implicades, atesa la complexitat de les respostes, per tal d' incidir adequadament en els alumnes amb necessitats educatives especials, en l' orientació educativa, en l' atenció dels alumnes amb dificultats d' aprenentatge, etc. Les aportacions de la Sociologia, Medicina, educadors de carrer, treballadors socials en els àmbits laboral, assistencial, etc. resulta fonamental per tal d' adequar les respostes professionals a les necessitats. En general, molts EAP supleixen la manca d' una composició orgànica més heterogènia de l' equip amb un treball de recerca de col·laboracions específiques de professionals externs per tal de qualificar les intervencions i les respostes.

c. La seva funció bàsica és el suport psicopedagògic als centres educatius, tot col·laborant amb els òrgans directius i de coordinació, en estreta relació amb els professors dels centres, els alumnes i les famílies, per tal d' oferir respostes educatives adequades, especialment per als alumnes amb disminucions i per als que presenten més dificultats en el procés d' aprenentatge.

d. La seva organització és territorial. És a dir, la seva intervenció opera en un àmbit territorial definit i en uns centres educatius específics.

e. Les seves funcions específiques en relació als centres educatius són:

1. Assessorament curricular sobre aspectes psicopedagògics i d' atenció a la diversitat de necessitats dels alumnes, i sobre aspectes d' orientació personal, educativa i professional.

2. Participació en l' elaboració i el seguiment de les adaptacions curriculars d' alumnes determinats en col·laboració amb els docents, especialistes i serveis específics.

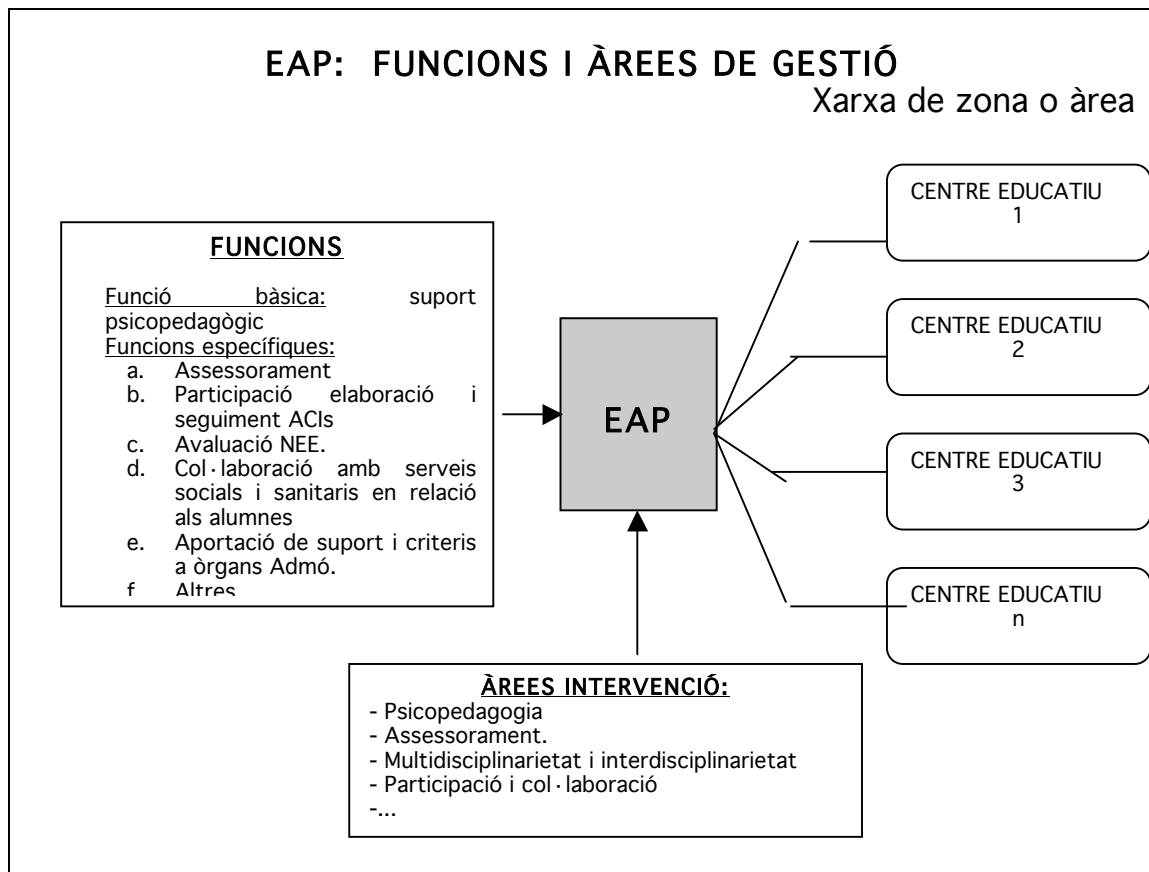
3. Identificació i avaluació de les necessitats educatives especials dels alumnes, en col·laboració amb els docents, especialistes i serveis específics.

4. Col·laborar amb els serveis socials i sanitaris de l'àmbit territorial d' actuació, per tal d' oferir una atenció coordinada als alumnes i famílies que ho necessitin.

5. Aportació de suport i de criteris tècnics psicopedagògics a altres òrgans de l' Administració educativa.

6. Altres funcions, regulades amb normes específiques, atribueixen tasques a l' EAP, com ara participar en les comissions d' escolarització i en les dels plans de formació de zona, col·laborar en l' elaboració del projecte curricular dels centres educatius, etc.

La consideració de les funcions de l'EAP permet identificar les grans àrees d'intervenció de l'òrgan. Fonamentalment són la intervenció psicopedagògica, l'assessorament, l'acció multidisciplinària i interdisciplinària, la participació i col·laboració amb els centres educatius, amb altres òrgans de l'Administració educativa, amb òrgans sanitaris i terapèutics, etc.

La consideració normativa de l'EAP com a servei educatiu il·lumina moltes zones del seu caràcter institucional i orgànic, però deixa en penombra altres zones des d'un punt de vista organitzatiu. En efecte, la norma concreta les funcions específiques de l'òrgan en relació als centres educatius, però no es concreten les funcions de l'EAP com a entitat organitzada, això és, les funcions de coordinació, de gestió, les funcions relacionades amb la multidisciplinarietat i la interdisciplinarietat.

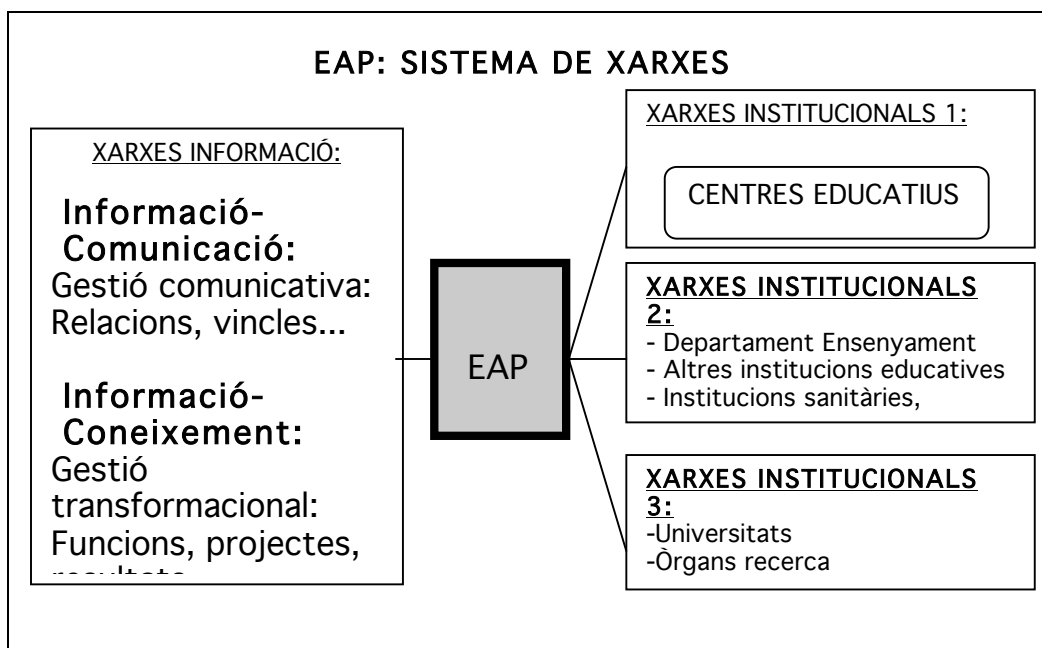
Aquests dèficits s'han anat completant en els aspectes més administratius pel que fa a la distribució horària (Resolució de 23.06.98), i al procediment de nomenament dels directors dels serveis educatius (Ordre de 5.05.98).

L'EAP com a òrgan format per diversos membres amb funcions especialitzades i complexes ha de funcionar i ser estudiat com una organització. Per tant li són d'aplicació els factors i criteris d'anàlisi que en l'apartat anterior han estat desenvolupats a propòsit del centre educatiu.

El repte de creixement d'aquests serveis educatius, a més a més de les de les específiques en relació als centres educatius, consistirà en desenvolupar funcions

organitzatives internes que qualifiquin les respostes professionals. L'EAP ha de funcionar i projectar una imatge d' institució organitzada i eficient. Des d' aquest enfocament, la relació que estableix un professional de l'EAP amb un centre educatiu determinat presenta dues dimensions complementàries: la empremta personal del professional que crea vincles, desenvolupa tasques, respon a reptes, assumeix responsabilitats, assoleix fites, etc., i la institucional, no limitada al formalisme de pertànyer a una institució anomenada EAP, sinó a una institució, organitzativament rica que el nodreix de recursos -pautes, criteris, materials, instruments, relacions, etc.- que el professional empra adequadament en la seva intervenció en el centre educatiu.

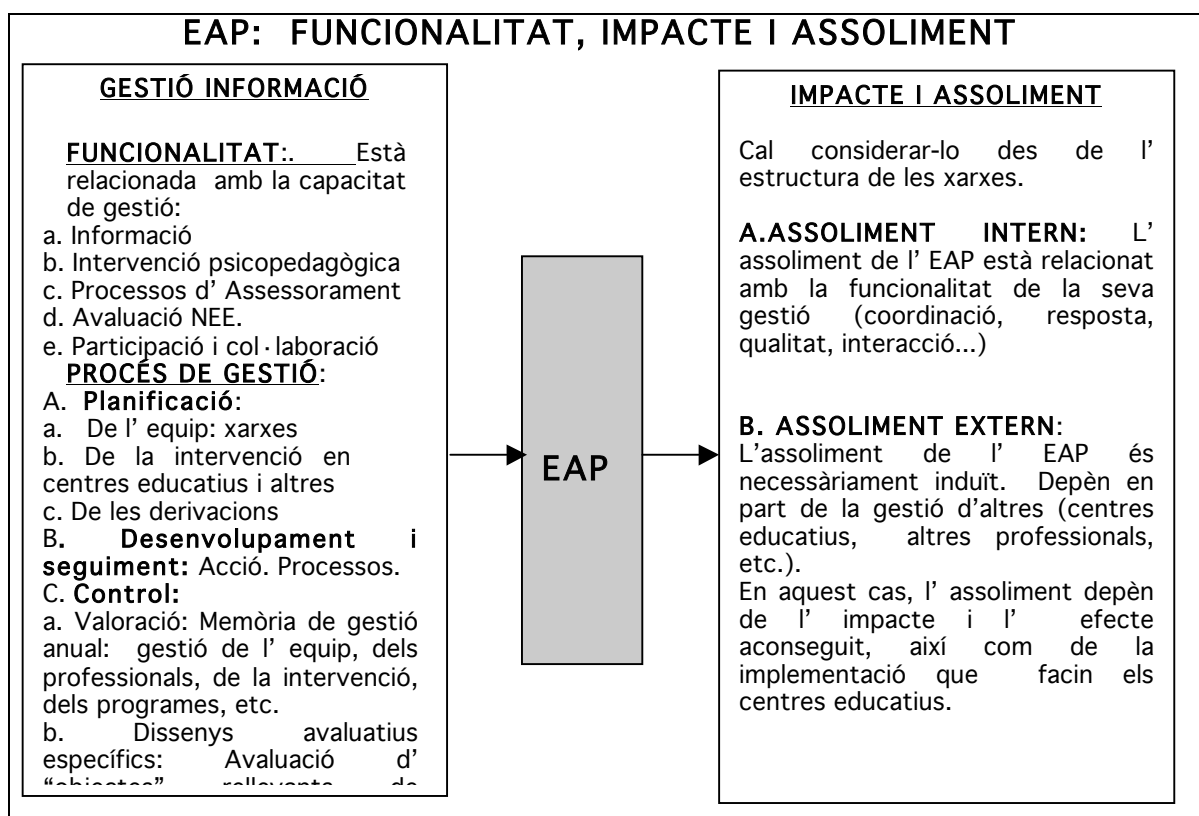
Aquestes idees es poden ordenar en forma de proposta organitzativa, que pot ser interessant si més no com a tema de debat professional. El perfil d'un òrgan com l' EAP, per una banda, extern a les institucions educatives, però amb una acció molt enfocada cap als centres educatius, i per l'altra, amb una gestió interna que materialitzi la interdisciplinarietat al temps que s'obre i interactua amb l'entorn familiar, educatiu, sanitari i terapèutic ens apropa als models organitzatius en xarxa. En efecte, podem interpretar l'EAP com un sistema de xarxes institucionals i informatives, la raó de ser dels quals és la funcionalitat de la seva gestió i l' assoliment de fites. La figura següent il·lustra el model.

La funcionalitat dels sistemes de xarxes està relacionada amb la seva gestió, entesa com un procediment complex de transformació d' informació - que subministren les xarxes- en acció tot integrant els processos de planificació, desenvolupament i control.

L'adopció de l'estil de gestió implica l'acció coordinada i interactiva entre les parts internes (els membres de l' EAP) i les externes (altres institucions) dotant-se de procediments i de tècniques que faciliten l'acció i la comunicació. La justificació final dels sistemes en xarxa, atesa la seva complexitat intrínseca és l'assoliment efectiu de les fites.

En la figura següent s'exemplifiquen aquestes idees.

La consideració funcional de l'EAP com a organització permet identificar dues qüestions que li donen caràcter. Per una banda, la funció d' assessorament i, per l'altra l'acció multidisciplinària i interdisciplinària. Les relacions entre aquestes dues qüestions i els reptes de qualitat inherents a tot servei públic han de suscitar debats, propostes, models i experiències que vinguin a desenvolupar la funcionalitat d' aquests importants òrgans d' educació.